

A tulajdonképpen írója

FEUILLETON - XLVI. évfolyam 37. szám, 2002. szeptember 13.

Mit jelent tulajdonképpen írni? Tulajdonképpen írni (vagy talán: tulajdonképpen-írni) annyi, mint teljesen, kizárólagosan, visszavonhatatlanul az írásnak adni életünket. Odaadni vonakodás és tépelődés, szívfájdalom és fogcsikorgatás nélkül, olyan magától értetődő természetességgel, mintha az élet - ez az élet - mindig is az írásé lett volna. Mintha kezdetben nem is az élet, hanem az írás lenne, és életünk az írásból eredne. De hát nem így van-e csakugyan? Kezdetben vala a Szó. En arkhé én o Logosz. Ha pedig kezdetben a Szó van, ha maga a Kezdet - a Szó, akkor nem minden kezdet, minden élet, minden világ, minden személy kezdete is egyben? Nem mondva és írva vagy-e minden, ami a világban világként létezik? Nem az írás, a fikció, a mintha jegyében áll-e ez a világ: mintha-rend, mintha-élet, mintha-szépség, mintha-szabadság? A kozmosz teremtett rendje vajon nem a káosz múltó epizódja-e csupán? A káosz olyan totális, hogy még a rend - az összerendeződés - is belefér. Baleset, kisiklás, múltó epizód-e a világ, a káosz képzelődése önmagáról? Akár ez, akár az, írás, fikció, mintha. Minthá-ban élek én is. Az az írás, amit Andrej Blatnik nyomán tulajdonképpeninek nevezek, e létadta "minthá"-n áll és bukik. Kutyaharapást szőrével. A káosz önkényét a szabad teremtés önkényével. Véletlent véletlennel. Minthá-t minthá-val. Nem mintha létezne más élet és más írás is, létezik viszont egyfajta mintha-vakság, egyfajta nem-tudás vagy tudni-nem-akarás a káoszról, amely az életet és az írást is a feltétlenség, a véglegesség, a szilárdság és rend attribútumaival ruházza fel. Ezzel az édes vaksággal voltak megverve/megáldva régiek és újak egyaránt. Éltek bele a vakvilágba. Csakhogy a Nagy Pán, a Demiurgosz, a Teremtő Atya-isten, a Természet Szelleme, a Történelem Szelleme távoztával (természetesen mintha-távoztával!) már csak színlelni lehet a vakságot. Maga a világ vakult meg. A lét világtól tündöklő tükre kilobbant. Éjszaka van, a rend éjszakája: káosz. De persze ez is csak írás, mintha, fikció. Most már (micsoda szavak: most! már!) látnivaló, hogy minden írás volt, és minden írásban marad. Az Írás másik oldalán a káosz található. Át is üt az íráson, ha az írás tulajdonképpeni és nem elfedni, nem legyőzni akarja, hanem elgondolni és megélni. Elgondolni és megélni, ami nincs. A tulajdonképpeni írás a fantasztikus egzisztencia szívdermesztő és észbontó írásmódja. Vakírás, vakügetés az éjszakában.

Tulajdonképpen-írni nem jelent áldozathozatalt, lemondást, az életnek az írás oltárán való aszketikus, hősi vagy éppen ostoba feláldozását. Az odaadás olyan feltétlen és teljes kell legyen, hogy életünk és az írás között eltűnjön minden különbség. Semmi szenvedőlegesség, semmi veszteségérzés nem környékezhethet meg a tulajdonképpen íróját. Életünk odaadása az írásnak nem behódolás valami idegen előtt, nem az élet beleölése vagy belefójtása az irodalomba, hanem visszaengedése oda, ahonnan ered, ahonnan vétetett a szó mélyebb, szellemi jelentésében. Az élet ugyanis eredendően írás. Folyamatos írás. A közösség és az egyes ember nem éli, hanem írja életét: megírja, átírja, szétírja, újraírja, elírja (például valaki elől) annak írásos rendje és módja, az írás szabályai szerint. Sorssá írja az élet kaotikus kavargását. Nem kell ehhez leírni egyetlen sort sem. Az élet - írás, de nem kézirat. A tulajdonképpeni írás csak felfedi ezt az összefüggést. Visszaírja mintegy az életet oda, ahová való: az irodalomba. A nem-igaziba, a minthá-ba, hogy a helyén legyen.

"Semmi nem igaz, amit leírok. Minden csak fikció" - rögzíti inkább szenvtelenül, mint panaszosan Andrej Blatnik Tulajdonképpen című írásának író-hőse a számítógép billentyűzete előtt ülve. Igen, de mi áll az írással szemben? Mi az, ami nem-írás, s mint ilyen az igazi és az igaz? Mi az, ami az íráson kívül van, és nem fikció? Nos, fikcióba fordítani át valami nem-fikciót tulajdonképpen annyi, mint felszámolni azt a fikciót, hogy ez a valami nem-fikció. Igen, minden fikciává - arannyá? - válik, amihez az írás hozzáér. De életre kelhet, létezhet-e bármi is az írás, a fikció érintése nélkül? Csak az létezik, ami írásban van. Amúgy: "Nincs semmi. Még tükörkép sincs az ablaküvegen" - mint Blatnik író-hőse írja. S mert írja, ez a "tükörkép

sincs az ablaküvegen" mégiscsak van. Ez van. Mert írásban van, tehát olvasható. "A billentyűzet fölé görnyedek. Ne csináld, mondja. Mit? kérdezem. Ne írd le, amit mondom. Mert akkor már nem az én szavam, és ezt nem akarom." Férj és feleség - egy szoba foglyai - társalognak így egymással. Amit a feleség mond, a férj leírja. Mintha tollba, helyesebben gépbe mondaná. Valójában persze nem az élet másolója, hanem írója ő. De: az élet írásának írója. Mert nincs semmi fantasztikusabb, képtelenebb, meredekebb annál a fikciónál, amit az írással szemben a régiek életnek neveztek. A tulajdonképpeni írás lényege éppen abban áll, hogy írásként - radikális fikcióként, mintha-ként - fedezi fel és mutatja meg az életet. De mit is tehetne mást az, aki írja az életét? Azt éli, hogy írja. Tulajdonképpen mindenki ezt teszi, legfeljebb nem tud róla. Az "én szavam"? Ó, sancta simplicissitas! Az "én életem"? Na de ki az az én?

A "változtasd meg élted!" agyonidézett és többé-kevésbé termékenyen félremagyarázott Rilke-i felszólítása ebben az összefüggésben annyit jelent, mint írni az életet, nem élni. Helyesebben: írásként élni az életet. Mert nem arról van szó, hogy az élet és az írás hagyományos modern ellentétét ezúttal az írás javára oldják fel, hanem arról, hogy magát az ellentétet törlik, és éppen ez a törlés - az írás. A törlés mint írás. Az írás mint törlés. Élettörlés. A döntő különbség írás és élet régi modern ellentétével és ennek ismert feloldásaival szemben az, hogy aki tulajdonképpen ír, nem az élet helyett ír, hanem az írás helyett. Az írás helyett írni? Igen, itt antinómiába ütközünk, de nem logikai-filozófiai, hanem retorikai-poétikai értelemben: az antinómia olyan figura, kép, allegória, mely azt a helyzetet és pillanatot képezi le, amelyben megáll az ész. Megáll, megfagy. Ugrópont ez az írás - az irodalom - életében, de olyan ugrópont, ahonnan nem kell, és talán nem is lehet többé ugrani. Nincs többé se mód, se szükség semmiféle Nagy Ugrásra, salto mortaléra. Hic non est Rhodus, hic non salta est. Az írás ugrópontja nem a remény tetőzési pontja és nem is a reménytelenség mélypontja. Az ugrópont maga az örökkévalóság: az idő olyan sűrítettségi fokot ér el benne, hogy megalvad, megáll. Nem ugrani kell innen, hanem megmaradni benne. Megmaradni az ugrópont örökkévalóságában. Írásban maradni, és írássá meredni. Erre a pontra bárki eljuthat belső életében. A tulajdonképpeni írás, amelyhez egyetlen sort sem kell ténylegesen leírni, noha nem is tilos, mindig az ugróponton maradás kimódolását jelenti. Ugróponton maradni annyi, mint összeszedni és megfeszíteni minden szellemi erőnket, de anélkül, hogy bárhová el akarnánk rugaszkodni. A tulajdonképpeni írás nem kifelé, más világok referencia-pontjaira, hanem befelé, önmagára mutat, saját időtlenségébe vezet be.

Igen, bizonyos értelemben ez az írás vallássá válásával egyenlő. Az írás-vallás azonban türelmes és személyre szabott. Nem térít meg és nem átkoz ki senkit. Nem kötelező írni, ahogyan nem-írni sem kötelező. Az írás-vallásnak nem lehetnek eretnekei, de lehetnek misztikusai és remetéi. Nem kötelező írni, az ember azonban folyvást írásban van. Írva és íratlanul. Írja, írja magát, míg ki nem írja az életből. Nem az életet írja ki önmagából, hanem önmagát az életből. Ez nem a halál eufemisztikus megnevezése. Nem azt jelenti, hogy az ember meghal, hanem azt, hogy kiér a halálból, kiér egy másik létszintre, ahol nincs halál, igaz, élet sincsen abban az értelemben, ahogyan az életet a halállal szembeállítva elképzelik (vagyis megírják). Ezt a fantasztikus létszintet képviseli az írás. A tulajdonképpeni írás.

Az ember élete - az öntudatlan élő világétől eltérően - nem Itt van, hanem Ott. Bárminek neveztetik is éppen ez az Ott - égi hazának, másvilágnak, jövőnek, holnap napnak, káosznak, halálnak -, az Itt elképzелhetetlen Ott nélkül. A tulajdonképpeni írás nem más, mint folytonos Ott-lét. Nem odakíváncozás és nem elkíváncozás innen, hanem időzés az Ott-ban. Aki így ír, már itt Ott van. De hol is lehetne másutt? Hol is lehetne felvenni máshol azt a "hol"-t? Itt többé sehol. Az írás mint misztikus tapasztalat? Bizonyos értelemben igen. Az Ott-lét megtapasztalása. Abban azonban talán mégiscsak eltér a misztikus tapasztalattól, hogy az írás nem rendkívüli, nem kivételes áttörés az Ott-létbe, hanem extatikus egyesülés valami mással, amit visszahullás és letargia követ, hanem megszakítatlan és életfogytig tartó időzés. Sokféle írás lehetséges, de csak az ilyen írás méltó rá, hogy tulajdonképpeninnek nevezzék. Írni és írva lenni. Igen, egyfajta radikális írásmód ez is, de már annyira radikális, hogy túlmegy minden radikalitáson. Nem a világ ellen lázadó kétségbeesés és remény tartja életben, hanem az, ami a világ írásán túl van, mindazonáltal átüt hártlyavékony létpapírján: a káosz.

Aki az írást az életről való lemondásnak érzi, az vagy a régi modern irodalomhoz tartozik, vagy egyszerűen nem érti, mit jelent tulajdonképpen-írni. Hasonlóképpen az is, aki az írást nyereségnek, többletnek,

kárpótlásnak, kegyelmi adománynak tekinti, amit egyfajta jutalomként vagy jóvátételként fizetnek ki azoknak a szerencsétleneknek vagy hősöknek, akik nem tudnak/tudtak élni (így élni, ebben a világban élni stb.). Nem értik ugyanis, hogy ebben az írásmódban élet és irodalom, valóság és lehetőség, tény és fikció régi, modern kettőssége és ellentéte ér véget. Nem, mert véget vetnek neki, hanem mert - a modernitás napjával együtt - kihuny: élehetlenné válik. Nem lehet többé e kettősségben írni, nem lehet rá világot alapítani. Az élet és irodalom ellentéte rég a múlté. Amikor ír az ember - írja József Attila -, nem-írni volna jó. Hanem? Élni talán? Na ne! A modernek dilemmájának - élet vagy írás - radikális megoldása az volt, hogy az írás az életnél lyukadt ki. Rimbaud Afrikába ment, az avantgárd az utcára, a termelésbe, az államba, a piacra. A posztmodern radikalitás - vagyis hát "posztradikalitás" - abban összegeezhető, hogy az élet az írásnál lyukadt ki. Nem kilyukasztják, hanem kilyukad. Menthetetlenül. Ez az írás nem megfutamodás az élettől, nem vigasz, nem életpótlék, nem menedék, hanem kőkemény egzisztenciális valóság. A tulajdonképpeni írás: élet és írás egzisztenciális egységének helyreállítása. Élni az írás életét. Igen, ahogyan az Írásban áll. Kiállni az életet mint az írás próbáját.

A tulajdonképpen írója nem tulajdonképpeni író (nem profi, nem szakember, nem formaművész, nem mester, sőt, ha már, akkor inkább amatőr, dilettáns, aszkéta, remete) és a tulajdonképpeni nem írásának tárgya, témája, problémája, hanem módja (nem keresi a tulajdonképpent, a lényegit, az igazit, az autentikust a világban, nem megragadja, felmutatja, hanem írja és éli, helyesebben írvaéli azt). A tulajdonképpeni-írás: az írás mint létmód. A lét kimódolása. Létmód, nem látásmód. Egzisztálás és nem a tulajdonképpeni nézőpontjára helyezkedés. Nem az író létmódja (irodalmi létforma), hanem az emberé, e katasztrófális lényé, ahogyan manapság szétmegy és összeáll. Az írás lesz az élet élésének egyetlen megmaradt módja a személy számára. Ugrópont, ahonnan nincs hová és nincs miért ugrani. Végpont, mely soha nem ér véget. Kezdőpont, mely soha nem kezdődik el.

"Tulajdonképpen, mondom, és elborzadva veszem észre, hogy most egy hosszú monológba bonyolódom bele, tulajdonképpen sosem jutott eszembe, hogy az leszek, ami végül is vagyok, nem is álmodtam róla, hogy egyszer majd időm nagy részét a szobámba zárva fogom tölteni, egymagamban, és minden csak tőlem függ majd, ebben a szobában fogok mindenről dönteni. Tulajdonképpen világéletemben valami nálam nagyobb egészhez szerettem volna tartozni, aminek nem ismerhetem a határait és a jelentőségét, és ami magától diktálná, mit és hogyan" - írja Andrej Blatnik a Tulajdonképpenben. Maga a tulajdonképpeni ugyanis elérhetetlen. Nem diktál senkinek semmit. Nem mondja meg, mi a teendő, "mit és hogyan". Minden elérése, minden megérintése írás lesz és fikció. Marad a véget nem érő, szövegszerű nyújtózás felé. Tulajdonképpen ez a tulajdonképpeni írás.

Az írás Andrej Blatnik szlovén író Bőrváltások címmel a JAK Világirodalmi Sorozatában közelesen megjelenő prózakötete elé írt bevezető.